

Linguach rebel cunter ducas e retgs

Lollandais da Maria da Burgogna (†1482) a Maurits van Oranje (†1625)

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ «Die Burgunderkriege»: Uschea tuna in trantertitel en in manual d'istorgia svizra. I sa tractava vairamain mo d'ina episod. L'autur tira bilanza: «Tgi che ha profità da lezzas guerras n'era betg la Confederaziun eterogena (...): Ils set chantuns orientals na vulevan betg sa laschar instrumentalisar da l'expansiun bernaisa vers saira; i han pli gugent survegnì daners bluts. Berna ha stui sa cuntentar cun Erlach ed Aigle e cun il condomini sin Murten, Echallens, Grandson ed Orbe» (1). La fin è stada brutala: «Ils 5 da schaner 1477 è l'armada da René [duca da Lorena] vegnida en collisiun cun quella dal duca da Burgogna (...). Ils Burgognais han puspè stui fugir (...) e lur duca ha pers la vita (...). Sia figlia Maria da Burgogna e sia vaiva Margareta d'York vesevan mo ina pussaivladad da salvar il rest da l'ierta: In allianza cun la dinastia da Habsburg, sco che duca Carl l'aveva gia offerta a l'imperatur Fadrì III. D'avust 1477 ha Maria maridà l'archiduca Maximilian, figl da Fadrì (...). Ils Habsburgs, ertavels dals dretgs da la dinastia burgognaisa, han conservà (...) ils entirs Pajais Bass» (2).

Ina lingua uffiziala surregiunala (1477)

«1419-1477 Bourgondië» (3): Uschia tuna in trantertitel en in manual ollandais d'istorgia. Il chapitel relativ tracta il reschim dals ducas Filip e Carl da Burgogna en l'intschess numnà «de Lage Landen». Lezs «Pajais Bass» eran pli gronds che l'actual reginam dals Pajais Bass; lur intschess correspunda circa a l'actual Benelux ed als «départements» franzos Nord e Pas-de-Calais. Ils ducas burgognais basegnavan il consentiment da las assembleas dals differents pajais (Brabant, Flandra, Olanda, Zelanda euv.) per manar tras lur politica. L'onni passà en Germania è cumpari in manual d'istorgia linguistica e culturala ch'ins po recumandar a tgi che s'interessa per l'intschess ollandais e flam en fin a 1800 (4). Duchessa Maria è morta d'in accident gia il 1482; ma l'autura punctuescha la relevanza da ses tschintg onns suenter 1477 per il svilup cultural: «Maria discurriva currentamain franzos ed ollandais/flam, sco probablamain las bleras personas noblas dals Pajais Bass. Ella vuleva il sustegn finanziel e militar da las assembleas per cumbatter ils Franzos. Perquai ha-la accordà il 1477 als Pajais Bass il 'Privilegi grond' (...) che garantiva l'autonomia da las provinzas. Las assembleas astgavan oramain sa rimnar sco ch'i para e plascha (...). Il duca [resp. la duchessa] basegnava lur permissiun per far guerra. L'ollandais/flam è vegni linguatg uffizial sper il franzos. En las provinzas ollandofonas stuev'ins rediger en lezza lingua las brevs da l'administraziun» (p. 155). L'autura commentescha: «Quella prescripziun da la duchessa premetta ch'i haja gia dà (...) in ollandais surregiunala (...). En l'onni dal decret da Maria davart ses diever è da reminent cumpari l'emprim cudesch stampà en lez linguatg, la 'Delftse Bijbel' ('Bibla da Delft'), (...) destinada per ina cuminanza linguistica surregiunala ollandaisa» (p. 155). Delft è ina citad en Olanda.

Ils Habsburgs cunter la reformaziun

Carl da Habsburg (1500-1558), biadi da Maximilian, naschì a Gand (Flandra), è vegni curunà imperatur il 1530. Ma ils progress da la reformaziun han profundà il foss tranter sia dinastia ed ina part da la cuminanza ollandofona. «Bliers burgais maiorens che mettevàn en dumonda la ductrina da la baselgia tschertgavan lur salit sa radunond cun glied da medemas ideas per leger l'evangelì en la lingua materna ed emprender d'enconuscher las obras da Luther (...). Ils tipografs dals Pajais Bass, l'emprim quels d'Antwerpen, dera-savan texts bibles e tractats religius en lur linguatg. L'imperatur provava da cum-

batter il protestantissem cun placats adina pli rigurus. Ils emprims eretics, muntgs d'Antwerpen, han laschà lur vita sin stgandlers il 1523 pervi da lur ideas. Sil-suenter hai dà executiuns a Woerden [oz en la provinza d'Utrecht] e Den Haag. Administraziuns da citads han entschavì a sa defender cunter l'ingerenza da la pusanza centrala en lur gistia autonoma. La populaziun refusava adina dapli la politica centralistica dals Habsburgs» (p. 235). L'imperatur ha surlaschà l'administraziun dals Pajais Bass a ses figl Filip (1527-1598); lez è vegni 1556 retg da «las Españas» ed ha fixà sia residenza en Castiglia nua ch'el ha fatg construir «El Escorial», il pli grond bajetg renaschimental dal mund. «Sco catolic rigurus appellava en sias brevs a sia sora, regenta Margareta da Parma, per proceder severamain cunter ils eretics» (p. 238).

La guerra da liberaziun

Il 1567 ha Filip tramess in'armada da 10 000 umens en ils Pajais Bass. Da fanadur 1572 han las citads ollandaisas sa rebelladas: «I han numnà 'stadhouder' ('stathalter') prins Willem van Oranje [1533-1584], tenor la ficziun ch'ins na cumbattia betg il retg, mabain mo ses nauschs cussegladers» (5). Il nov 'stadhouder' era naschì sco Wilhelm, figl dal cont Wilhelm von Nassau (1487-1559), a Dillenburg (oz en il Bundesland tudestg Hessen). Il figl aveva maridà ina contessa che derivava dal Brabant. «Il 1580 ha retg Filip proscrit prinzi Willem ed ha intimà da l'eliminar. Lez ha sa dustà cun in'apologia che motivava ina rebellun cun arguments politics e filosofics. Sin quai han ils represchentants da set provinzas (...) desditg 1581 l'obediencia al 'tiran e delinquent' spagnol cun ina decleraziun d'indipendenza» (p. 241). Suenter l'assassinat da Willem ha ses figl Maurits (1567-1625) vegni «stadhouder» d'Olanda e Zelanda, lura (1590) era d'Utrecht, Gelre ed Overijssel, anc oz provinzas dals Pajais Bass. Il 1585 ha l'armada spagnola conquistà Brussel ed Antwerpen. «Bliers avdants da las provinzas dal sid, var 15 000, èn fugids encunter nord (...). Ant-

werpen ha pers la mesadad da sia populaziun (...). Ins calculescha ch'ils fugitivs faschevan ora passa 60 % dals avdants da Leiden, var 40 % a Rotterdam, 30 % ad Amsterdam» (p. 245). Il 1609 ha il prinzi fatg in armistizi cun la Spagna. Suenter sia mort ha la republica ollandaisa conquistà citads sco Maastricht (1632) e Breda (1637) en Brabant. Il 1648 a Münster (Vestfalia) ha la Spagna renconuschì l'indipendenza dals Pajais Bass.

Ina coinea surregiunala

L'emancipaziun religiosa e politica dals Pajais Bass dal nord ha promovì l'elavuraziun ed il diever d'ina coinea surregiunala. Davent da la segunda mesadad dal 16avel tschientaner han ins edì adina pli savens vastas obras scientificas en ollandais, per exempel il «Cruydeboek» («Cudesch d'ervas», 1554) da Rembert Dodoens (1517-1588), professor da medicina interna a l'Universitad da Leiden (Olanda). «Il medi Johan van Beverwijck (1595-1647) publicitava ses manuals da medicina il pli savens per ollandais; (...) el ha gidà a derasar blers plects tecnics» (p. 283). Ma ils progress da la reformaziun pretendevan cunzunt bunas traduciuns da la Bibla en in linguatg surregiunala. Gia 1526 ad Antwerpen è cumparida ina traduciun da l'entira Bibla, segund Luther e la Vulgata, cun commentaris clermain protestants; il medem tipograf ha publicatg 1535 ina translaziun da l'entira Bibla da Luther. Pir la sinoda naziunala da Dordrecht (1618-1619) ha incumbensà traducturs e lecturs da las differentas provinzas d'elavurar in text surregiunala chapibel, sin la basa da las funtaunas, «conform a la vardad biblica ed en armonia cun l'atgnadad da la lingua» (p. 290). La «Statenbijbel» pustada è cumparida il 1637.

Pievel pitschen, gronda naziun

«Un petit peuple et une grande nation en Europe»: Uschia tuna in trantertitel dal chapitel davart ils Pajais Bass en in manual franzos da geopolitica (6). La republica dals prinzi d'Oranje-Nassau è uss il reginam dals Oranje-Nassaus, anzi, anc pli vast, cun la provinza da Limburg, da tra-

diziun catolica, ed in toc terra conquistà cunter la mar. La lingua dals reformads da l'Olanda, d'Utrecht, da la Zelanda euv. è uss era quella da la maiortad en la Belgia limitrofa (11,2 milliuns olmas), da tradiziun catolica, ed en il Suriname transatlantic (539 276 olmas). Ma paucas obras litteraras han influenzà moralmain e culturalmain noss mund sco il roman «Max Havelaar» ed il 1860 ad Amsterdam ed en traduciun franzosa il 1876 a Paris. L'autur, Eduard Dowes Dekker «Multatuli» (1820-1887), era stat funcziunari en la colonia ollandaisa da Java (oz Indonesia) e rapportava da sias experientschas. «El descriva la situaziun a Java cun culurs glischaintas e sentiment ardent; il discuva la natira ed ils umans da l'Orient, la tirannia dals regents indigens e l'engurdientscha dals commerziants europeics» (7). Il cudesch ha manà a reformar la politica coloniala dals Pajais Bass. La situaziun en la Belgia federala d'oz è favuraivla a la derasaziun da la lingua dals Flams. En il stadi commember biling da Bruxelles/Brussel (1 154 635 olmas) trametan il retg, la regina e geniturs francofons da vast orizzont lur uffants en las scolas flamas, per ch'i emprendian bain domadus linguatgs principals. La minoritad francofona dal reginam vul mantegnair il liom federal per motifs economics; ella sto savens emprender bain la lingua da la maiortad, damai che bunamain tuts Flams èn bilings.

1. Thomas Maissen, *Geschichte der Schweiz. Quarta ediziun curregida*. Baden/AG (hier + jetzt, ISBN 978-3-03919-174-1) 2012, pp. 59-60.
2. Bertrand Schnerb, *L'Etat bourguignon*. Paris (Perrin, ISBN 2-262-02360-3) 2003, pp. 427-429.
3. Sacha Buddingh (ed.), *Kalendarium. Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen*. Utrecht (Het Spektrum, ISBN 90 274 67757) 1999, p. 56.
4. Jelle Stegeman, *Handbuch Niederländisch*. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, ISBN 978-3-534-25977-9) 2014.
5. Sacha Buddingh (sco nota 3), p. 83.
6. Yves Lacoste (ed.), *Dictionnaire de géopolitique*, Paris (Flammarion, ISBN 2-08-035801-X) 1992, p. 1208, chavaziun «Pays-Bas».
7. Meyers Konversations-Lexikon, tom 4. 5avla ediziun totalmain revedida. Lipsia e Vienna (Bibliographisches Institut) 1894, p. 687, chavaziun «Dekker».